

„Nem tehettem mást, mint válogatott eszközökkel harcoltam a jogaimért”

Ha nem élünk választói jogainkkal, ha nem kérjük számon őket, ha nem zavarjuk el azokat, akik nem megfelelően dolgoznak, akkor csak bábok vagyunk. – Daróczi Ágnessel Blénesi Éva készített interjút.

Egy korábbi interjúban, úgy fogalmaztál, hogy a népednek a keze, a szeme, a füle, a nyelve kell, hogy legyél. Ezúttal arra lennék kíváncsi, hogy mikor következett be az életedben az a fordulópont, mikor vált számodra felismeréssé, hogy valóban a közösséged szószólójává kell válnod?

Nem tudok igazából időpontot megmondani, csupán azt tudom, hogy miközben úgy éltem meg a középiskolás éveimet, hogy nagyon gyakran szégyelltem, titkoltam vagy igyekeztem elfelejteni a származásomat, vagy féltem attól, hogy kiderül, eközben volt egy alapélményem, amely meghatározta az egész későbbi életemet. Első gimnazista voltam és az első hónap után abba akartam hagyni a tanulást, mivel az nekem elszakadást jelent a családtól, mindenki idegen és mindenki városi, és én nem ismerem a nagyvárost sem. Akkor anyám megtette azt a rendkívüli pedagógiai lépést, hogy azt mondta, hogy „Te akartál elmenni, te akartál tanulni, és ha kell, akkor én Debrecenig verlek, de nem fogsz meghátrálni, és nem fogsz a fejemre szégyent hozni.” És hiába sírt, ahol senki sem látta, velem kemény volt és következetes. Visszaküldött Debrecenbe, a kollégiumba és én tudtam, hogy nem hátrálhatok meg. Nekem, az apró falucskából jött cigánylánynak, meg kell mutatnom a falumnak és a saját

cigányközösségemnek, hogy versenyképes vagyok, hogy mi is tudunk ugyanannyit, és vállalnom kell, hogy szegény vagyok, hogy nincs szép ruhám, hogy orvosok és ügyvédek gyerekeivel járok egy osztályba, hogy nem úgy öltözöm, és nem telik olyan dolgokra, amikre nekik igen. A nagyanyám, akinek a nővére Debrecen külvárosában lakott, meglepetésemre a következő héten megjelent a városban, és még jó két hétig délutánonként mindig találkozgattunk. Én is kimentem a nagynénémhez, akiről csak hallottam, de sose mentem el hozzá és akivel nagyanyám azelőtt nem tartotta a kapcsolatot.

Nagyanyám a két hét lejártával azt mondta nekem, hogy „Anyádnak segíteni kell otthon, mert tudod, hogy apád a városban dolgozik és a testvéreid még kisebbek, mint te.” Ahogy vasútállomásra értünk, azt mondja nekem nagyanyám: „Kislányom, gimnáziumba jársz, úri nagysága leszel, s ha meglátsz az utcán, átmész a másik oldalra, hogy még csak köszönni se kelljen nagyanyádnak.”

Mindig szoktam mondani, hogy ez volt az a szembesítés, amely ráébresztett, hogy igen, cigány vagyok és vállalnom kell, és nem tehetem meg, hogy ne vállaljam a családomat, a múltamat, a falumat, és attól kezdve számomra egyetlen út volt járható.

Mindaz, amit elmondtál az egyén fejlődése szempontjából érthető, de ettől még a történetedet tekinthetjük akár önmegvalósításnak is, annak a természetes törekvésnek, hogy sikeres akartál lenni a pályán. Azonban mikor szembesültél azokkal a dolgokkal, hogy nemcsak önmagadért, hanem másokért, egy egész közösségért felelősnek kell lenned, az ő hangjukat is képviselned kell?

Úgy tizenhat tizenhét éves lehettem, tehát második gimnazista, amikor a Sárospataki Diáknapokon verset mondhattam. Az iskolám küldött. De én előtte találkoztam Bari Károly költészetével és számomra azóta is Biblia lett az ő költészete. Egyrészt ráébresztett, hogy az a sors, amit én magaménak tudtam, az nemcsak egy család, nemcsak egy falu, hanem sokkal többen vagyunk. Én akkor úgy éreztem, hogy ez a költészet helyettem szól. A következő fordulat az életemben az 1972-ben volt. 1972-ben ugyanis az iskolában a tanáraink és a barátaim ösztönzésére elindultam a Ki mit tud? Versenyen.

A Ki mit tud? Abban az időben, nagy dolog volt. Mindenki nézte a műsort. 1972 májusa és júliusa között háromszor is képernyőn voltam (elődöntő, középdöntő és a döntő) és verseket szavaltam. József Attila költészete mellett Bari Károly és Choli Daróczi József költészete volt számomra fontos. Magyarország történetében én voltam az első, aki az ország nyilvánossága előtt cigányul beszéltem, méghozzá verset mondtam két nyelven úgy, hogy először cigányul és utána magyarul.

Az ember nagyon gyakran megél dolgokat, de nem tudatosodik benne, hogy milyen politikai okok miatt van ez úgy, és ez a bizonyos szégyenérzet, amit az egyén megél a mindennapokban az nem véletlenül volt. 1961-ben, Politikai Bizottsági Párthatározat tiltotta a cigány nyelvet és kultúrát. És én akkor 1972-ben kiálltam verset mondani egy olyan nyelven, amely hivatalosan nem is létezett. Igaz, hogy legalább százezer ember anyanyelve volt, de a hivatalos politika számára nem létezett. Azt hiszem, hogy ez a nyilvános szereplés és a helyzet eldöntötte a sorsomat.

A költészet és a művészet számomra egyrésről a felszabadító erő, tudás-tőke, a mobilizáció alapja, másfelől életutam kiszabója vagy megjelölője.

Először a Bari Károly költészetével való találkozás, azután Choli Daróczi cigány nyelvű számomra felemelő érzés volt, de játék és kötelesség is egyszerre. Choli a verseit kéziratban küldte nekem, a kollégistának. Akkoriban még nem volt számítógép, de még fénymásolás sem. Én ezeket a géppel írott példányokat hártavékony papíron kaptam meg. Volt egy füzetem, amit - mint annak idején a kódex író szerzetesek - belemásoltam a verseket. Milyen különös iróniája a sorsnak, hogy ezek a gyönyörűséges versek csak harminc év elteltével jelentek meg nyomtatásban.

És hiába voltam 1972-ben a képernyőn, hiába artikuláltam gyönyörűen, hiába voltam értelmes – húsz év kellett elteljen hozzá és egy rendszerváltás kellett, amíg a Magyar Televízió meghívott, hogy legyen végre cigány nyelvű műsora. Ez volt az általunk kitalált Patrin.

1973-ban rám talált a párom, Bársony János, és a Monszun Együttes.

Együtt gyűjtöttünk cigány népzene, és közben az ELTE Bölcsészkarán tanultam magyar nyelv és irodalmat, kulturális managementet. A Monszun együttessel jártuk a munkásszállókat. Ők énekeltek és verseket és meséket mondtam.

De az a munkásréteg, akiket említettél, az már eltűnt...

Az a munkásréteg ma már nyugdíjba ment a saját jogán és eltart gyerekeket még akkor is, ha azok már többnyire felnőttek, mert a következő nemzedéknek már többnyire nincs munkája és az azután következőknek pedig már végképp nincs.

De aki azt állítja, hogy a szegények mind cigányok, az egy torzképet fest, hiszen a szegények egy sokkal szélesebb réteget jelentenek, mint az összes cigány lélekszáma. És szerencsére nem minden cigány szegény!

Pontosan azok az emberek, akik képesek voltak hátrahagyni a családjukat és csak hétvégeken találkozni velük, hét közben pedig magányosan éltek, tizenkét-tizennégy órát dolgoztak, hogy kenyeret keressenek nekik, azok közül került ki a középréteg.

Ők megtanulták, hogy a kétkezi munkájuk által boldogulni is tudnak és minden elképzelhető lehetőséget megpróbáltak megragadni most is. De sajnos sokan vannak olyanok, akik nemcsak a munkaerőpiacról szorultak ki, hanem a lakhelyükből is. Hányan meg hányan dolgoztak évtizedekig Budapesten meg nagyvárosokban, de ők sosem kaptak lakást, mehettek vissza az apró faluba, ahonnan már nem tudtak eljönni, vagy akik közben már laktak is nagyvárosokban, de visszakényszerültek, mert nem tudják eltartani magukat.

Visszagondolva az életutadra, a politizálás és a civilség nem válik szét, hanem épp ellenkezőleg, egymást kiegészítve, egymást erősítve jelenik meg. Úgy is fogalmazhatnánk, hogy a civil élet, még pontosabban, a kultúra felől közelítész a politikához...

Én sosem tartottam magam politikusnak, és rendkívül sajnáltam, hogy gyakran kénytelen

vagyok politizálni és nem élhetek egyszerűen a művészetnek, a tudománynak, hanem azzal kell szembesülnöm, hogy alapvető emberi jogok túlnyomó többségét megtagadják tőlünk, hogy a kisebbségi jogainkat nem ismerik el, és nem tehettem mást, mint válogatott eszközökkel harcoltam a jogainkért. Számomra a politizálás kényszerpálya.

Tudod mit csinálnék a legszívesebben? A kultúra és a művészet erejével kalandoznék.

Mit értesz kalandozáson?

Hát azt, hogy nagyszerű dolgokat kötnék össze. Zenét az irodalommal, mesét a festészettel. Mindenfélét....Érted? Például tudom, hogy ami vizualitással meg van támasztva mindig sokkal erősebben megmarad. Mert a vizualitás is egy nyelv, és ha mindenkit megtanítanánk érteni, akkor hatékonyabb lenne. De tulajdonképpen létező nyelve, csak nem mindenki tud vele bánni. Különösképpen nem jó ügyekre használják nagyon gyakran, hanem egyéni vagy csoportérdekek céljából nagyon kevéssé van kihasználva a vizualitás nyelve például.

Ezen a ponton ismét csak visszakanyarodtunk a politikához. A művészetben sem az önmagáért valót, hanem a közösséget szolgáló célt látod. De beszéljünk egy kicsit arról, hogy mi mindent tettél civilként és emberjogi aktivistaként a cigányság kultúrájának ápolása érdekében?

1972-ben első voltam, aki az ország nyilvánossága előtt cigány nyelven megszólalt. Húsz évvel később az első voltam, aki önálló televíziós szerkesztőséget harcolt ki a közszolgálati televízióban. De közben, 1976-ban, még javában egyetemistaként megalapítottuk a Romano Glaso cigány folklór együttest, 1978-ban pedig megalapítottuk a Kallyi Jag Együttest. A ma már világszerte ismert Kallyi Jag együttes vezetője 1984-ig férjem, Bársony János volt.

Beszéljünk egy kicsit a képzőművészet területén elért eredményeidről...

1978-ban fejeztem be az egyetemet és a Népművelési Intézet munkatársa lettem. 1979-ben megszervezetem a legelső csoportos cigány képzőművészeti kiállítást. Ez volt gyakorlatilag a roma képzőművészet születése, jóllehet voltak már azelőtt is képzőművészeink, Balász János, Horváth Vince, Péli Tamás,, vagy a művészettörténetből ismert Antonio Solario-el Zingaro, de az tény, hogy ez volt az első kollektív jelentkezés. Tudatosította a nagyvilágban, hogy van egy nép, amelynek képzőművészete is van. Aztán tízévente gyűjteményes nagy tárlatokat szerveztem. Közben külföldi és itthoni kiállítások tucatjait. Elindítottam a roma folklór mozgalmat. Együttesek sora számára nyitottam utat nemzetközi kulturális kapcsolatok révén...

Beszélgetésünk során számtalanszor felmerült a képzés, az oktatás kérdésének a fontossága. Ezzel kapcsolatban kérdezném, hogy mi a véleményed a szegregált oktatásról?

Ha most végignézel az országon, van egy csomó település, ahol ha kardod, ha nem, cigányok laknak többségben. Ott hogy csinálsz vegyes iskolát? Inkább elviszed őket a szomszéd faluba csakhogy legyenek vegyesen? Tehát vannak természetes módon együttlakó közösségek és a vegyes, integrált oktatást erőltetni minden áron az egy álságos dolog.

Nem ez az alapkérdés. Hanem az oktatás minősége. Egy vegyes osztályban is lehet megalázó

helyzeteket teremteni, kiközösíteni valakit. Minden azon múlik, hogy milyen a tanár, hogy milyenek az oktatói körülmények és milyen a szellemiség. Ha csak azért különítik el a cigányokat, hogy a rájuk felvett pénzből semmit se kapjanak vagy rosszabb körülmények közé tegyék őket, mint Hajdúhadházán évtizedek óta van, mint ahogy ezt Jászladányban csinálták és még mindig csinálják. Azokat nem kell hagyni. És persze ott vannak a nagyvárosok sajátos problémái. De járva Amerikában és látva a Gandhi Gimnázium példáját, azt mondom, hogy minőségi oktatásra és nemzetiségi intézményekre van szükség. A kettőre egyszerre, mert ezzel lehet a hátrányokat leküzdeni – az ország érdekében - , és ezzel lehet a tartását, emberi büszkeségét visszaadni a cigányságnak.

Az életutadat követve, számomra az derül ki, hogy neked egy élő és soha el nem szakadó kapcsolatod van a roma közösséggel, amelyik ismeri, és minden biztonnyal el is ismeri a tevékenységedet. De vajon a hivatalosságok részéről is megtörténik ez az elismerés? Itthon is értékeli kellőképpen mindazt, amit eddig tettél, vagy külföldön sokkal nagyobb az elismertséged? Gondolok itt példának okáért a legutóbbi nemzetközi kitüntetésedre, Göncz Árpád-díjra, amelyet az amerikai kormány emberi jogi díjaként kaptál, 2003-ban...

Azt kell mondjam Neked, hogy a munkám szempontjából nem a kitüntetések és elismerések számítanak. Hanem azok a törekvések, amik az enyéme is, hogy egyenrangú emancipált fél legyünk, hogy alkotmányosság, hogy jogrend uralkodjon, hogy békére törekvés legyen – mennyire tudnak bekerülni a mindenkori kormányok politikájába? Lesz-e belőlük valóság, vagy üres szölamok maradnak? És hogy mennyire fogadják meg tanácsainkat. Óriásiak a bajok és az eddigi kormányok azt kell, hogy mondjam Neked, hogy képmutatók, hányaveték és kirakatpolitika művelői voltak. Most nagyon nagy a felelőssége és egyben a lehetősége is ennek az új kormánynak. Én nem azt szeretném, ha adnának egy kitüntetést a munkám elismeréseként hanem azt, hogy ha megérhetném, hogy például múzeuma, színháza, nemzetiségi oktatása legyen a cigányságnak, és a gyermekeink minőségi oktatást kapnak, amivel versenyképes tudásuk lesz....

Mit gondolsz az a tény, hogy Uniós elnökség előtt áll Magyarország, ugyanakkor a legutóbbi franciaországi események okán felmerült a romák helyzetével kapcsolatos összeurópai rendezés kérdése, Magyarországnak milyen szerepe lehet a kérdés rendezésében? Ebben a vonatkozásban van-e stratégiátok? Tudtok-e tanácsot adni a kormánynak?

Nézd, ha megkérdeznék bennünket, szívesen adunk tanácsot. De azt kell mondjam neked, hogy mi kérés nélkül is letettünk az asztalra már 2007-ben egy Paradigmaváltás című dolgozatot, amit Bársony Jánossal ketten jegyeztünk. Ebben elemeztük azokat a folyamatokat. Amelyek eddig meghatározták a cigányság és a magyar társadalom helyzetét és ezen kívül egy egész sor új javaslatot is tettünk.

Az elemzésünk lényege, hogy az eddigi kormányok nemzetbiztonsági kérdésként kezelték és használták ki a roma kérdést, és véleményünk szerint ez a szélsőséges nézetek érvényesülésének a kulcsa.

A cigánykérdés alapvetően három ügy. 1) Szegénykérdés; sajnos a cigányok számarányuknál fogva fölül vannak reprezentálva benne. 2) Emancipációs kérdés vagy ha úgy tetszik a nemzeti

elnyomás kérdése. 3) A rasszizmus kérdése.

Nem szokták elismerni, nem szoktak beszélni róla de erről a három kérdésről érdemben kell beszélni. Azért írtuk meg a Vrana mámi mesél népismereti könyvet és a Pharrajimos-romák sorsa a holocaust idején című könyveket, hogy egy megtisztulási folyamathoz hozzájáruljunk. De a cigányoknak is öntudatra kell ébredniük, és ki kell állniuk önmagukért. És kell tudniuk élni állampolgári jogaikkal.

Ezt úgy érted, hogy a saját sorsukat érintő kérdésekben minél nagyobb legyen a beleszólásuk, azaz a politikai döntésekben minél teljesebb legyen a reprezentációjuk?

Úgy értem, hogy manipulációs eszköznek vagyunk kitéve és ez úgy is lesz mindaddig míg a romák egy kiló kolbászért eladják a gyerekeik sorsát és ameddig nem ébrednek rá, hogy tényleg van választás és meg kell találják a felelős vezetőiket. Én nem arról beszélek, hogy a cigányok önmaguk között kell hogy válasszanak, mert hiszen politikailag a cigányok is ugyanúgy tagoltak, mint az ország más népessége, hanem közösségenként, falvanként és településenként, mert részei vagyunk az egésznek. Ha nem élünk választói jogainkkal, ha nem kérjük számon őket, ha nem zavarjuk el azokat, akik nem megfelelően dolgoznak, akkor csak bábok vagyunk.

forrás:

<http://www.ujreformkor.hu/cikk/„nem-tehettem-mast-mint-valogatott-eszkoezoekkel-harcoltam-jogainkert”>